

Ο ρόλος της ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στην αναπτυξιακή διαδικασία: Τάσεις και προοπτικές

Ιωάννα Κωνσταντακοπούλου*

1. Εισαγωγή

Η βιομηχανία τροφίμων και ποτών αποτελεί έναν ταχύτατα εξελισσόμενο κλάδο της ελληνικής και ευρωπαϊκής βιομηχανίας. Με βάση το επίπεδο απασχόλησης, την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, τις εξαγωγές, τον κύκλο εργασιών και τις προοπτικές ζήτησης των προϊόντων τροφίμων στο μέλλον, η βιομηχανία τροφίμων συνιστά μοχλό οικονομικής ανάπτυξης τόσο στο ευρωπαϊκό όσο και στο εγχώριο περιβάλλον. Άλλο σημαντικό στοιχείο είναι η διατήρηση των θέσεων εργασίας στον κλάδο της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης, σε αντίθεση με άλλους σημαντικούς βιομηχανικούς κλάδους, όπως τα χημικά, τα βιομηχανικά μηχανήματα και είδη εξοπλισμού όπου υπήρξε σημαντική πτώση της απασχόλησης, την ίδια περίοδο.

Στοχεύοντας στην ποιότητα και ταυτότητα του ελληνικού προϊόντος, στην προώθηση του ελληνικού «brand name» των τροφίμων, στην ενσωμάτωση νέων καινοτόμων τεχνολογιών παραγωγής και οργάνωσης, η ελληνική βιομηχανία τροφίμων και ποτών μπορεί να επιτύχει βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων της και συνεπώς να καρπωθεί μεγαλύτερα μερίδια αγοράς (εσωτερικής και εξωτερικής), ώστε να ωθήσει τον αναπτυξιακό μηχανισμό της οικονομίας. Επίσης, σημαντικές συνιστώσες επιτυχίας αποτελούν η διαμόρφωση ενός σταθερού οικονομικού περιβάλλοντος, η μείωση των εμποδίων που προέρχονται από τη γραφειοκρατία, η εξυγίανση και ο εκσυγχρονισμός του θεσμικού πλαισίου και η δημιουργία σύγχρονων υποδομών.

Στο παρόν άρθρο, παρουσιάζονται συνοπτικά τα βασικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του κλάδου της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση-27 (ΕΕ-27) και την Ελλάδα. Και στη συνέχεια, παρατίθενται προτάσεις αναπτυξιακής πολιτικής.

Η σημασία της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Ο ρόλος της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης της ΕΕ-27 είναι

καταλυτικός. Η βιομηχανία τροφίμων και ποτών αποτελεί ένα σταθερά αναπτυσσόμενο, δυναμικό κλάδο της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και περιλαμβάνεται μεταξύ των κλάδων, οι οποίοι σημείωσαν επίπεδο παραγωγής μεγαλύτερο του επιπέδου του 2008. Αναλυτικότερα, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ισπανία αποτελούν τους μεγαλύτερους παραγωγούς του κλάδου, μέσα στην ΕΕ. Επιπλέον, η βιομηχανία τροφίμων και ποτών αποτελεί ένα βασικό τμήμα των εθνικών οικονομιών. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι, για το 2012, το ποσοστό απασχόλησης ξεπερνά το 15% στο σύνολο της απασχόλησης, στα περισσότερα από τα μισά κράτη-μέλη. Στη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης, τα επίπεδα της απασχόλησης στη βιομηχανία τροφίμων και ποτών παρέμειναν σταθερά ανοδικά. Σε επίπεδο υποκλάδων της ευρωπαϊκής βιομηχανίας τροφίμων, οι πιο δυναμικοί σε όρους πωλήσεων αναδεικνύονται τα Προϊόντα κρέατος, ακολουθούν τα Προϊόντα αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής, τα Γαλακτοκομικά προϊόντα και τα Ποτά. Ενώ σε όρους προστιθέμενης αξίας και απασχόλησης, τα Προϊόντα αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής και τα Άλλα προϊόντα διατροφής σημειώνουν τις υψηλότερες τιμές.

Η ΕΕ παραμένει ο ηγέτης του κλάδου της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών παγκοσμίως και το 2012, παρά τη συρρίκνωση των μεριδίων των τροφίμων και ποτών μεταξύ του 2002 και 2011, στις διεθνείς αγορές. Ο εξωτερικός τομέας της ευρωπαϊκής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών διατηρείται θετικός από το 2009 και έπειτα. Το πλεόνασμα διαμορφώνεται στα 23 δισ. ευρώ το 2012, έναντι 13,2 δισ. ευρώ το 2011. Οι εξαγωγές του κλάδου αυξήθηκαν κατά 13,2% το 2012 ως προς το 2011, ενώ οι εισαγωγές παρέμειναν σταθερές. Επιπλέον, η ΕΕ-27 αποτελεί τον μεγαλύτερο εξαγωγέα τροφίμων και ποτών παγκοσμίως, με μερίδιο 16,5 επί του συνόλου των εξαγωγών του κλάδου.¹ Οι υποκλάδοι με τις μεγαλύτερες εξαγωγές είναι τα Ποτά, τα Προϊόντα κρέατος και τα Γαλακτοκομικά προϊόντα, ενώ υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης εξαγωγών παρουσιάζουν οι υποκλάδοι του Επεξεργασμένου τσαγιού και καφέ και τα Έλαια και λίπη. Σημειώνουμε ότι στους περισσότερους υποκλάδους της ευρωπαϊκής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών παρουσιάζεται πλεόνασμα. Μόνο στα Έλαια και στα Λίπη καθώς και στα Ψάρια, οι εισαγωγές είναι μεγαλύτερες από τις εξαγωγές. Οι εξαγωγές της ΕΕ-27 στον εξεταζόμενο κλάδο κατευθύνονται κυρίως στις ΗΠΑ (13,6% επί του συνόλου των εξαγωγών του κλάδου), Ρωσία (7,9%), Ελβετία (4,9%), ενώ σημαντική είναι και η αξία των εξαγωγών προς την Κίνα (4,6%) και την Ιαπωνία (4,3%). Ενώ, το 2012 παρατηρούνται υψηλοί ρυθμοί μεταβολής των εξαγωγών προς την Κίνα (30%),

* Ερευνήτρια Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ).

1. Πηγή: CIAA, Data and Trends of the European Food and Drink Industry, 2012.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Οι κυριότεροι εμπορικοί εταίροι της ΕΕ-27 (σε εκατ. ευρώ)

	Εξαγωγές			Εισαγωγές	
	2011	2012-2011 %		2011	2011-2010 %
ΗΠΑ	13.580	13%	Βραζιλία	7.359	5%
Ρωσία	7.959	10%	Αργεντινή	4.757	-12%
Ελβετία	4.900	5%	ΗΠΑ	4.318	6%
Κίνα	4.595	30%	Ελβετία	3.904	10%
Ιαπωνία	4.265	15%	Κίνα	3.845	-5%
Νορβηγία	2.886	6%	Ινδονησία	3.196	2%
Χονγκ Κονγκ	2.732	-2%	Ταϊλάνδη	2.643	-7%
Καναδάς	2.571	13%	Τουρκία	2.273	7%
Αυστραλία	2.039	18%	Μαλαισία	2.114	38%
Σαουδική Αραβία	1.953	16%	Νορβηγία	2.029	3%

Πηγή: CIAA, Data and Trends of the European Food and Drink Industry, 2012.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Η εξέλιξη της ευρωπαϊκής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών, 2009-2012

	Ρυθμοί μεταβολής						
	2009	2010	2011	2012	2011/10	2011/09	2012/11
Κύκλος εργασιών, δισεκ. ευρώ	929,2	953	1.016	1.048	6,8%	9,50%	3,10%
Προστιθέμενη αξία, δισεκ. ευρώ	193,0	203	206				
Αριθμός απασχολούμενων, εκατ.	4,2	4,25	4,22	4,24		1,20%	0,40%

Πηγή: CIAA, Data and Trends of the European Food and Drink Industry, 2012.

Αυστραλία (18%), Σαουδική Αραβία (16%) και Ιαπωνία (15%). Οι εισαγωγές της ΕΕ προέρχονται κυρίως από τη Βραζιλία, την Αργεντινή και ακολουθούν οι ΗΠΑ και η Ελβετία (βλέπε Πίνακα 1).

Επίσης, με μερίδιο 14,6% στο συνολικό κύκλο εργασιών της μεταποιητικής βιομηχανίας για το 2012, με 1,05 τρισ. ευρώ πωλήσεις το ίδιο έτος (σημειώνοντας αύξηση 3,1% σε σχέση με το 2011) (βλέπε Πίνακα 2) και με 12,5% μερίδιο προστιθέμενης αξίας στο σύνολο της ευρωπαϊκής μεταποιητικής βιομηχανίας καθίσταται ένας από τους πρώτους κλάδους της ευρωπαϊκής οικονομίας.

2. Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών

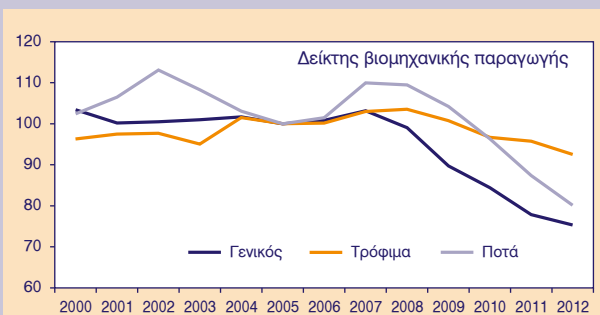
Με βάση στατιστικά δεδομένα που προέρχονται από την ΕΛΣΤΑΤ και την Comtrade, αναλύονται αρχικά τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του κλάδου, όπως η απασχόληση, η βιομηχανική παραγωγή, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, η επένδυση, και η αξία των πωλήσεων του κλάδου. Σε ένα επόμενο στάδιο, εξετάζεται η επίδοση του εξωτερικού τομέα του κάθε υποκλάδου

και εντοπίζονται τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των κατηγοριών των προϊόντων των υποκλάδων της ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών.

Δείκτης βιομηχανικής παραγωγής: Η επίδοση του κλάδου της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών αναδεικνύεται ως κρίσιμη μεταβλητή για την πορεία της ελληνικής οικονομίας. Ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής τροφίμων, αν και βαίνει μειούμενος, παρουσιάζει σημεία ανθεκτικότητας (Διάγραμμα 1). Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μείωσης του δείκτη βιομηχανικής παραγωγής τροφίμων και ποτών κατά την περίοδο 2009-2012 ήταν της τάξεως του 2,8%, όταν η αντίστοιχη μείωση του γενικού δείκτη ήταν 5,9% και των ποτών 7,3%. Οι υποκλάδοι με τη μεγαλύτερη βαρύτητα στη διαμόρφωση του συνολικού δείκτη παραγωγής στη βιομηχανία τροφίμων είναι της *Επεξεργασίας και συντήρησης κρέατος και Παραγωγής προϊόντων κρέατος*, της *Παραγωγής ειδών αρτοποιίας και αλευρωδών προϊόντων* και της *Παραγωγής φυτικών και ζωικών ελαίων και λιπών*, για την περίοδο 2000-2012. Δυναμικοί υποκλάδοι αναδεικνύονται οι υποκλάδοι: α) *Παραγωγής προϊόντων κρέατος*, β) *Παραγωγής παρασκευασμένων ζωοτροφών*, γ) *Παραγωγής φυτικών και*

ζωικών ελαίων και λιπών και δ) Παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων. Ενώ συρρίκνωση παρουσιάζουν οι υποκλάδοι της Επεξεργασίας και συντήρησης φρούτων και λαχανικών και της Ποτοποιίας.

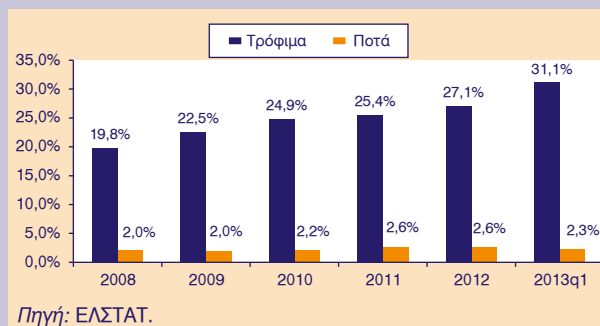
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1
Δείκτες βιομηχανικής παραγωγής (2005=100), 2000-2012

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Απασχόληση: Το επίπεδο της απασχόλησης της βιομηχανίας τροφίμων μάς παρέχει θετικές ενδείξεις για τη μακροχρόνια εξέλιξη του. Η βιομηχανία τροφίμων διατήρησε σε σχέση με άλλους βιομηχανικούς κλάδους τις θέσεις εργασίας κατά τη διάρκεια της βαθιάς οικονομικής ύφεσης της ελληνικής οικονομίας. Αντίθετα, η απασχόληση στον κλάδο της ποτοποιίας μειώνεται με ταχύτερους ρυθμούς από το πρώτο τρίμηνο του 2012.² Η συμμετοχή του κλάδου της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στη διαμόρφωση της απασχόλησης του μεταποιητικού τομέα,³ είναι καθοριστική και παρουσιάζει σταθερή αύξηση. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η συνεισφορά της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στη διαμόρφωση του συνολικού επιπέδου της απασχόλησης της χώρας είναι μικρή (Διάγραμμα 2).⁴ Το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό παρατηρείται στους υποκλάδους: α) Παραγωγής ειδών αρτοποιίας και αλευρωδών προϊόντων, β) Παραγωγής άλλων ειδών διατροφής, και γ) Παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων. Ενώ τα τελευταία δύο έτη παρουσιάζεται αύξηση στον αριθμό των εργαζόμενων στους υποκλάδους Επεξεργασία και συντήρηση φρούτων και λαχανικών και σε αυτόν της Επεξεργασίας και συντήρησης ψαριών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2
Ποσοστά συμμετοχής εργαζόμενων της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών, στο σύνολο της βιομηχανίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Κύκλος εργασιών: Ο κλάδος της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στη διαμόρφωση του συνολικού κύκλου εργασιών της ελληνικής μεταποίησης. Αναλυτικότερα, ο κλάδος των τροφίμων αυξάνει την αξία των πωληθέντων προϊόντων του στην περίοδο της βαθιάς οικονομικής ύφεσης. Συγκεκριμένα, το 2011 σημειώνεται αύξηση της τάξεως του 8% ως προς το 2008 και 18,2% ως προς το 2009. Ενώ η αξία των πωλήσεων του κλάδου της ποτοποιίας δεν παρουσίασε οποιαδήποτε μεταβολή. Η συμβολή του κλάδου των τροφίμων και ποτών στη διαμόρφωση της συνολικής αξίας των πωλήσεων της βιομηχανίας είναι της τάξεως του 47,6%. Διαχρονικά, παρατηρείται συνεχής αύξηση του συγκεκριμένου μεριδίου. Αναφορικά με την αξία των πωλήσεων που επιτυγχάνουν οι υποκλάδοι της βιομηχανίας τροφίμων, παρατηρούμε ότι τα Γαλακτοκομικά προϊόντα σημειώνουν τις μεγαλύτερες πωλήσεις του κλάδου, ακολουθούν τα Προϊόντα της συντήρησης φρούτων και λαχανικών και τα Προϊόντα των αλευρόμυλων, αμύλων-προϊόντων αμύλου. Επιπλέον, οι διαφανόμενοι δυναμικοί υποκλάδοι της βιομηχανίας τροφίμων, με βάση τη μεταβολή της αξίας των πωλήσεων, είναι: α) των Παρασκευασμένων ζωοτροφών, β) των Προϊόντων αλευρόμυλων, αμύλων-προϊόντων αμύλου και γ) των Προϊόντων ψαριών.

Η λειτουργία της παραγωγικής δομής του κλάδου της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στηρίζεται σε μεγάλο αριθμό μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Το 2011, ο αριθμός των επιχειρήσεων προσέγγισε το 33,5% του συνόλου

2. Από το πρώτο τρίμηνο του 2013, παρουσιάζεται αύξηση του εργατικού δυναμικού του κλάδου της τάξεως του 4,5% σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2012, φτάνοντας τους 113.488 εργαζόμενους, η οποία συνιστά το αποτέλεσμα της αύξησης της απασχόλησης στον κλάδο της βιομηχανίας τροφίμων κατά 7,5% (ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του 2012) και της συρρίκνωσης της απασχόλησης στον κλάδο της ποτοποιίας (-24,2%, ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του 2012).

3. Το ποσοστό των απασχολούμενων στον κλάδο τροφίμων και ποτών ανέρχονταν στο 33,4% επί του συνόλου της βιομηχανίας στο πρώτο τρίμηνο του 2013.

4. Το μέσο ετήσιο μερίδιο διαμορφώνεται στο 2,81% επί του συνόλου της απασχόλησης της χώρας, 2008-2013:1.

του αριθμού των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στη βιομηχανία. Οι υποκλάδοι με τον μεγαλύτερο αριθμό επιχειρήσεων παρατηρούνται: α) στην Παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων, β) στην Επεξεργασία και συντήρηση φρούτων και λαχανικών, γ) στην Παραγωγή άλλων προϊόντων διατροφής και δ) στην Παραγωγή ειδών αρτοποιίας και αλευρωδών προϊόντων αλευρόμυλων, αμύλων-προϊόντων αμύλου.

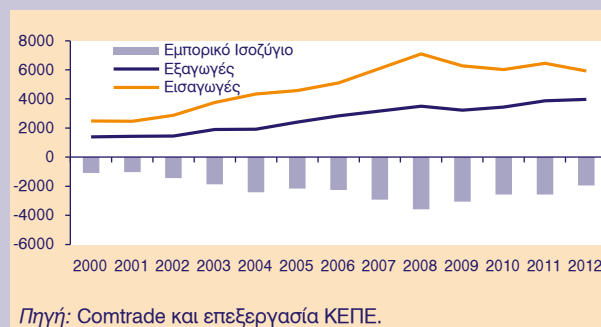
Εξωτερικό εμπόριο: Το εμπορικό ισοζύγιο της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών παρουσιάζει διαχρονική ανισορροπία και έντονες διακυμάνσεις (βλ. Διαγράμματα 3 και 4). Η πορεία των εξαγωγών του κλάδου είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντική, αφού εμφανίζει μια ξεκάθαρη σταθερή αυξητική τάση. Όσο αφορά τις εισαγωγές παρατηρούμε μια πτωτική τάση των τιμών της μεταβλητής, από το 2008. Η συμβολή των εξαγωγών της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών είναι ιδιαίτερης βαρύτητας. Αναλυτικότερα, το μέσο ετήσιο μερίδιο των εξαγωγών της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών ήταν 13,6% επί του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών, ενώ τα μερίδια των εισαγωγών του κλάδου επί του συνόλου των ελληνικών εισαγωγών είναι μικρότερα⁵ από τα αντίστοιχα μερίδια των εξαγωγών. Με βάση τη θετική εξέλιξη του δείκτη κάλυψη εξαγωγών καταλήγουμε ότι, από το 2010 και έπειτα, ο κλάδος γίνεται περισσότερος εξαγωγικός.

Οι δυναμικοί εξαγωγικοί κλάδοι της ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών είναι: Παρασκευάσματα φρούτων και λαχανικών, χυμοί, τα Παρασκευασμένα και Διατηρημένα Ψάρια και Προϊόντα Ψαριών, και τα Ποτά. Ακολουθούν, οι υποκλάδοι, Ζάχαρα και ζαχαρώδη παρασκευάσματα και τα Διάφορα προϊόντα διατροφής. Όσο αφορά τη διάρθρωση των μεριδίων των εισαγωγών των υποκλάδων στο σύνολο των εισαγωγών του κλάδου, διαπιστώνουμε ότι τα Προϊόντα κρέατος με 25,2%, τα Γαλακτοκομικά προϊόντα με 18,9%, τα Ποτά με 10,3% και τα Παρασκευασμένα και διατηρημένα ψάρια και προϊόντα ψαριών με 10,3% κατέχουν τα μεγαλύτερα μερίδια επί του συνόλου των εισαγωγών του κλάδου, για την περίοδο 2000-12.

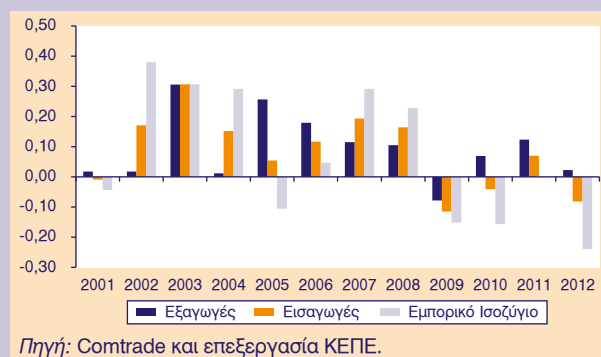
Αναλυτικότερα, οι εμπορικές ροές για τον υποκλάδο των γαλακτοκομικών προϊόντων είναι πολύ υψηλές, την εξεταζόμενη περίοδο. Είναι χαρακτηριστικό ότι το επίπεδο των εισαγωγών καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος των εμπορικών ροών. Για το 2012, συγκεκριμένα, οι εισαγωγές αποτελούσαν το 67,5% των εμπορικών ροών. Επιπλέον, το εμπορικό ισοζύγιο του υποκλάδου Γαλακτοκομικά προϊόντα παρουσιάζει διαχρονικά τεράστια ελλείμματα. Τα κυριότερα εισαγωγικά προϊόντα του υποκλάδου Γαλακτοκομικά προϊόντα είναι Γάλα και

κρέμα γάλακτος, και Τυρί και πηγμένο γάλα και τυρί. Οι εισαγωγές σε γαλακτοκομικά προϊόντα είναι πολύ υψηλότερες από τις εξαγωγές, σε όλες τις κατηγορίες προϊόντων του υποκλάδου, εκτός από την υποκατηγορία που περιλαμβάνει το γιαούρτι. Αναφορικά με το εμπορικό ισοζύγιο της υποκατηγορίας των γιαουρτιών, αυτό παρουσιάζεται θετικό σε όλη την περίοδο. Επίσης, ο ρυθμός μεγέθυνσης των εξαγωγών σε γιαούρτι είναι αρκετά υψηλός από το 2010 και ύστερα, προσεγγίζοντας το 11,34% (μέσος ετήσιος ρυθμός). Είναι σημαντικό για την ανάλυσή μας να σημειώσουμε ότι από το 2009 και μετά παρατηρείται μια σαφής βελτίωση του αποτελέσματος του εμπορικού ισοζυγίου των γαλακτοκομικών προϊόντων, εξαιτίας της αύξησης των εξαγωγών και της μείωσης των εισαγωγών σε όλες τις κατηγορίες προϊόντων του υποκλάδου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3
Εξωτερικό εμπόριο της ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών 2000-2012 (σε εκατ. δολ.)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4
Ρυθμοί μεταβολής εξαγωγών, εισαγωγών και εμπορικού ισοζυγίου της ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών 2000-2012 (ως προς το προηγούμενο έτος)

5. Το μέσο ετήσιο ποσοστό εισαγωγών ήταν 8,8% επί του συνόλου των ελληνικών εισαγωγών κατά τη χρονική περίοδο 2000-12.

Σημαντικό υποκλάδο της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών, ο οποίος συνεισφέρει θετικά στην οικονομία, αποτελούν τα *Παρασκευάσματα και διατηρημένα ψάρια και προϊόντα ψαριών*. Εμφανίζει θετικό εμπορικό ισοζύγιο, το οποίο αυξάνεται τα τελευταία χρόνια. Το τελευταίο είναι αποτέλεσμα της συνεχούς αύξησης των εξαγωγών (2000-2011) αλλά και της μείωσης των εισαγωγών (2009-2012). Το προηγούμενο έτος, οι εισαγωγές του εξεταζόμενου κλάδου παρουσίασαν μείωση της τάξεως του 16,5% σε σχέση με το 2011, ενώ και οι εξαγωγές συρρικνώθηκαν κατά 5,9%. Ο δείκτης κάλυψης εξαγωγών του εξεταζόμενου υποκλάδου μάς παρέχει ενδείξεις συνεχούς βελτίωσης της εικόνας του εξωτερικού τομέα του υποκλάδου, σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι το πλεόνασμα στο ισοζύγιο των *Προϊόντων ψαριών* προέρχεται κυρίως από τα *Νωπά ή κατεψυγμένα ψάρια*, όπου και παρατηρείται μια ραγδαία αύξηση τα τελευταία χρόνια. Τα υπόλοιπα ισοζύγια των προϊόντων ψαριών, όπου απαιτείται και μεγαλύτερη επεξεργασία, είναι αρνητικά. Όμως, θετικές ενδείξεις την τελευταία διετία μάς παρέχει το ισοζύγιο που περιλαμβάνει προϊόντα της κατηγορίας: *Ψάρια αποξηραμένα, αλατισμένα, σε άλμη ή καπνιστά*, λόγω της ραγδαίας αύξησης των εξαγωγών του κλάδου.

Το εμπορικό ισοζύγιο του υποκλάδου *Προϊόντα κρέατος* παρουσιάζει διαχρονικά τεράστια ελλείμματα. Υπάρχει μεγάλη εξάρτηση της χώρας από εισαγωγές σε *Προϊόντα κρέατος*. Το σημαντικότερο εισαγωγικό προϊόν στην υποκατηγορία *Προϊόντα κρέατος* είναι *Κρέατα χοιροειδών, νωπά, διατηρημένα με απλή ψύξη ή κατεψυγμένα* που αντιπροσωπεύει το 38,6% των συνολικών εισαγωγών του εξεταζόμενου υποκλάδου. Το εμπορικό ισοζύγιο του υποκλάδου *Παρασκευάσματα με βάση δημητριακά, αλεύρια, άμυλα και είδη ζαχαροπλαστικής* παρουσιάζει έλλειμμα, το οποίο διογκώνεται τα τελευταία έτη. Το εμπορικό ισοζύγιο που περιλαμβάνει αγαθά της κατηγορίας *Ζάχαρα και ζαχαρώδη παρασκευάσματα* είναι ελλειμματικό. Επίσης διαπιστώνουμε μια ανησυχητική αύξηση στις εισαγωγές από το 2007 και έπειτα, η οποία επιδεινώνει την κατάσταση του εμπορικού ισοζυγίου. Το ισοζύγιο του υποκλάδου *Παρασκευάσματα λαχανικών και φρούτων, χυμοί φρούτων και λαχανικών* είναι θετικό. Αποτελεί τον πιο δυναμικά αναπτυσσόμενο εξαγωγικό κλάδο, με μέσους ετήσιους ρυθμούς 20% για την περίοδο 2005-2008 και 9% για την τελευταία τριετία. Οι καθαρές εξαγωγές του υποκλάδου *Διάφορα παρασκευάσματα διατροφής* ήταν θετικές. Ιδιαίτερα από το 2005 σημειώνονται θετικοί ρυθμοί μεγέθυνσης της συγκεκριμένης μεταβλητής. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός ήταν 18,7 για την περίοδο 2005-2011. Το εμπορικό ισοζύγιο του υποκλάδου *Ποτά* παρουσιάζει διαχρονικά μεγάλο έλλειμμα. Όμως, από την έναρξη της οικονομικής ύφεσης και ύστερα παρατηρείται μια συρρίκνωση του ελλείμματος, η οποία οφείλεται κυρίως στη μείωση

των εισαγωγών καθώς και στη σημαντική αύξηση των εξαγωγών. Τα προϊόντα τα οποία οδηγούν δυναμικά τις εξαγωγές του υποκλάδου είναι τα *Νερά* (στα οποία περιλαμβάνονται και τα μεταλλικά και τα αεριούχα νερά) *με προσθήκη ζάχαρης ή άλλων γλυκαντικών ή αρωματισμένα, και άλλα μη αλκοολούχα ποτά, μ.α.κ.*, τα *Αποστάγματα και οινοπνευματώδη ποτά, μ.α.κ.* και τα *Κρασιά από νωπά σταφύλια (άλλα από τα αφρώδη κρασιά), μούστοι σταφυλιών που η ζύμωση έχει ανασταλεί με προσθήκη αλκοόλης*. Όσο αφορά το έλλειμμα, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι τα *Αλκοολούχα ποτά* και η υποκατηγορία τους *Αποστάγματα, λικέρ και άλλα οινοπνευματώδη* αποτελούν την πηγή του προβλήματος του κλάδου.

3. Προτάσεις αναπτυξιακής πολιτικής

Η βιομηχανία τροφίμων και ποτών αναμένεται να κυριαρχήσει στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον, τα προσεχή έτη. Παρατηρείται αύξηση της ζήτησης για συσκευασμένα προϊόντα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και προδιαγραφές ως προς την ποιότητα και την ασφάλεια, τα οποία συνδέονται αρμονικά με το περιβάλλον. Η Ελλάδα αξιολογείται ως μια χώρα που διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα σε διαφαινόμενους δυναμικούς κλάδους της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών. Οι μηχανισμοί που θα καθορίσουν μελλοντικά την πορεία του εξεταζόμενου κλάδου προέρχονται από τις επιχειρήσεις και από τις παρεμβάσεις πολιτικής του κράτους. Συνεπώς, κρίνεται, πρώτον, ως επιτακτική ανάγκη να ασκηθούν συγκεκριμένες πολιτικές παρεμβάσεις έτσι ώστε να οδηγηθεί η χώρα προς μια ισχυρότερη δυναμική αναπτυξιακή διαδικασία. Οι μεταβολές πολιτικής θα πρέπει να στοχεύουν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, στην εξυγίανση και στον εκσυγχρονισμό του νομικού και θεσμικού πλαισίου, στη στήριξη της έρευνας και καινοτομίας, στην ενίσχυση οργανωτικών διασυνδέσεων που ενισχύουν την εκμετάλλευση των οικονομιών εξειδίκευσης, στην ενίσχυση και προώθηση καινοτομικών ικανοτήτων, στην ενίσχυση και προώθηση των εξαγωγών, στη διαμόρφωση ενός σταθερού φορολογικού πλαισίου προσανατολισμένου στην προσέλκυση επενδύσεων, την άρση των περιορισμών και διευκόλυνση δημιουργίας νέων επιχειρήσεων. Και, δεύτερον, οι επιχειρήσεις να δημιουργήσουν σαφείς επιχειρησιακές στρατηγικές με έμφαση τη δημιουργία ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων. Αναλυτικότερα, περιγράφουμε τους άξονες που θα πρέπει να βασιζέται η αναπτυξιακή πολιτική:

- Το άνοιγμα των επιχειρήσεων σε δυναμικές αγορές αποτελεί προϋπόθεση για την περαιτέρω μεγέθυνση του κλάδου. Δυναμικές αγορές θεωρούνται οι παραδοσιακές χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιταλία, η Γερμανία, η Γαλλία, η Αυστρία αλλά και η

Αυστραλία, η Κίνα, η Ρωσία και η Τουρκία, καθώς και οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης όπως είναι η Σερβία, η Ρουμανία και η Βουλγαρία. Σε πολλές από τις χώρες-στόχους υπάρχουν δίκτυα λιανικής πώλησης προϊόντων τα οποία θα πρέπει να εκμεταλλευτούμε για την προώθηση και άλλων συμπληρωματικών προϊόντων. Επιπλέον, σε ανερχόμενες οικονομικές δυνάμεις όπως η Κίνα και η Ινδία, οι οποίες παρουσιάζουν υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης προϊόντος και αναμένεται να αυξήσουν ραγδαία τη ζήτησή τους για προϊόντα τροφίμων υψηλότερης αξίας.

- Προώθηση συγκεκριμένων προϊόντων με βάση τους δυναμικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Με βάση τους δείκτες ανταγωνιστικότητας (Δείκτης Αποκαλυπτόμενου Συμμετρικού Συγκριτικού Πλεονεκτήματος, Δείκτης Συγκριτικού Πλεονεκτήματος Εμπορίου και Δείκτης Εξειδίκευσης-Ανταγωνιστικότητας)⁶ οι οποίοι προέρχονται από τη θεωρία του διεθνούς εμπορίου, εντοπίζουμε τους δυναμικούς κλάδους της ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών. Ισχυρότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα εμφανίζουν τα Προϊόντα ψαριών, τα Έλαια και Λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης, τα Φρούτα και λαχανικά και ο Καπνός. Συνοπτικά, αναφέρουμε τους διαφαινόμενους δυναμικούς κλάδους: Στην κατηγορία Τρόφιμα και Ζώα ζωντανά (0): *Τυρί και πηγμένο γάλα για τυρί* (SITC:⁷ 024), *Ψάρια νωπά ή κατεψυγμένα* (034), *Ψάρια αποξηραμένα, αλατισμένα, σε άλμη ή καπνιστά* (035), *Μαλακόστρακα, μαλάκια και άλλα υδρόβια, ασπόνδυλα, νωπά, διατηρημένα, κατεψυγμένα, αποξηραμένα* (036), *Ψάρια, μαλακόστρακα, μαλάκια κλπ. παρασκευασμένα και διατηρημένα* (037), *Ρύζι* (041), *Καλαμπόκι ανάλεστο* (044), *Αλεύρια από σιτάρι* (046), *Αλεύρια από άλλα δημητριακά* (047), *Λαχανικά νωπά, κατεψυγμένα* (054), *Λαχανικά, παρασκευασμένα ή διατηρημένα* (056), *Φρούτα και Καρποί, νωπά ή αποξηραμένα* (057), *Φρούτα παρασκευασμένα ή διατηρημένα* (058) και *Μαργαρίνη και λίπη μαγειρικής* (091). Στην κατηγορία Ποτά και Καπνός (1): *Καπνός μη βιομηχανοποιημένος και απορρίμματα καπνού* (121), *Βιομηχανικά προϊόντα καπνού* (122). Στην κατηγορία Λάδια και Λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης (4): *Έλαια και Λίπη φυτικά, σταθερά, «μαλακά», ακατέργαστα* (421), *Έλαια και Λίπη φυτικά, σταθερά, ακατέργαστα, κλπ., εκτός των μαλακών* (422), *Έλαια και Λίπη ζωικά ή φυτικά, επεξεργασμένα, κεριά και λοιπά μη βρώσιμα παρασκευασμένα* (431). Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, με βάση την ανάλυση, εντοπίζονται συγκεκριμένα προϊόντα για τα οποία η Ελλάδα διαθέτει είτε πιστοποίηση ΠΟΠ (Προστατευόμενη

Ονομασία Προέλευσης) είτε ΠΓΕ (Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη). Το τελευταίο αποτελεί ένα επιπρόσθετο ενισχυτικό πλεονέκτημα στις διεθνείς αγορές.

- Επίσης, θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για τη διευκόλυνση των εξαγωγών (μείωση διοικητικού κόστους, προώθηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών, με διαλειτουργικότητα των συστημάτων ICISNet και TAXISNet). Σημαντικές συνιστώσες αναδεικνύονται η χρηματοδότηση των εξαγωγικών επιχειρήσεων, η μείωση των φορολογικών συντελεστών και η μείωση του ενεργειακού κόστους, μέσα στο ασταθές οικονομικό περιβάλλον. Απαραίτητη κρίνεται και η υποβοήθηση των εξαγωγέων μέσω παροχής πληροφοροφόρησης και υπηρεσιών δικτύωσης με ξένους αγοραστές, η παροχή υποστηρικτικών υπηρεσιών προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις του κλάδου, η μεταφορά τεχνογνωσίας, προγραμμάτων εκπαίδευσης-κατάρτισης-ενημέρωσης, με αξιοποίηση των καλύτερων πρακτικών/εφαρμογών και επιτυχών στρατηγικών (best practices και success stories).
- Η ανταγωνιστικότητα αποτελεί την πιο κρίσιμη μεταβλητή της αναπτυξιακής διαδικασίας. Οι άξονες στους οποίους στηρίζεται είναι οι ακόλουθοι: η τεχνολογική πρόοδος, η δυνατότητα εφαρμογής διαφοροποιημένων και καινοτόμων προϊόντων, οι επενδύσεις σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, η ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου, οι οικονομίες κλίμακας, οι οργανωτικές και λειτουργικές καινοτομίες και διασυνδέσεις, η διάρθρωση των αγορών, η ένταση του ανταγωνισμού, η δομή του εμπορίου και οι υποδομές.
  - ο Έρευνα και Ανάπτυξη. Η καινοτομία αναδεικνύεται κρίσιμος παράγοντας στην ανάπτυξη του κλάδου των τροφίμων. Δημιουργία ενός στρατηγικού προγράμματος για την έρευνα, το οποίο θα συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας μακροχρόνιας πολιτικής για την έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη και καινοτομία στον κλάδο των τροφίμων. Ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, των γνώσεων και δεξιοτήτων που ενσωματώνει, αλλά παράλληλα εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού μέσω της απασχόλησης στην παραγωγική διαδικασία (learning-by-doing) δυναμικών εξαγωγικών προϊόντων.
  - ο Εξυγίανση και εκσυγχρονισμός του νομικού και θεσμικού πλαισίου. Για τη δημιουργία ενός σύγχρονου θεσμικού πλαισίου λειτουργίας και ελέγχου της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών, απαιτείται οργάνωση και συντονισμός των φορέων ελέγχου από έναν κεντρικό φορέα ελέγχου

6. «Ανάλυση Ελληνικού Εξωτερικού Τομέα, 2000-12,» Μελέτη υπό κρίση, ΚΕΠΕ, Ι. Κωνσταντακοπούλου.

7. Τυποποιημένη Ταξινόμηση του Διεθνούς Εμπορίου (SITC, Standard International Trade Classification).

και εποπτείας του κλάδου. Επιπλέον, θα πρέπει να καθιερωθεί ένα σύστημα ελέγχων σε όλο το φάσμα των επιχειρήσεων του κλάδου αξιοποιώντας το μητρώο επιχειρήσεων τροφίμων και ποτών, για τη διασφάλιση της ποιότητας των τροφίμων. Τέλος, δημιουργία ενός σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος για τις επιχειρήσεις.

- ο Οι δυναμικοί κλάδοι της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στηρίζονται κυρίως στη διαθεσιμότητα των πρώτων υλών. Με την εφαρμογή προγραμμάτων έρευνας και ανάπτυξης στις επιχειρήσεις, θα μπορούσε να επιτευχθεί αλλαγή της παραγωγικής τους δομής με στόχο την επίτευξη οικονομικών κλίμακας (μέσω επενδύσεων σε R&D), έτσι ώστε να υπάρξει μείωση του κόστους παραγωγής. Επιπλέον, κρίνεται σκόπιμη η δημιουργία δικτύων προώθησης των προϊόντων στις διεθνείς αγορές, ενώ θα πρέπει να αξιοποιηθούν συνέργειες των επιχειρήσεων σε όλη την παραγωγική αλυσίδα του κλάδου, έτσι ώστε να επιτευχθεί υψηλή προστιθέμενη αξία.
- Ένα από τα πιο σημαντικά θέματα που αντιμετωπίζει σε πανευρωπαϊκό επίπεδο ο κλάδος των τροφίμων-ποτών είναι η ασφάλεια των τροφίμων. Προς αυτή την κατεύθυνση, κρίνεται σκόπιμη η ενσωμάτωση των ερευνητικών αποτελεσμάτων στα πεδία της ασφάλειας και ποιότητας τροφίμων στα ελληνικά προϊόντα τροφίμων. Επιπλέον, απαιτείται η ανάπτυξη

και βελτίωση συστημάτων παρακολούθησης, ελέγχου και πιστοποίησης της ποιότητας και ασφάλειας των προϊόντων τροφίμων, σύμφωνα με τους κανονισμούς της ΕΕ. Η βιομηχανία κρίνεται καθημερινά από τους καταναλωτές που αγοράζουν τα προϊόντα της και δείχνουν έτσι την εμπιστοσύνη τους σε αυτήν. Η ασφάλεια και η ποιότητα των προϊόντων του κλάδου είναι προαπαιτούμενο της ανάπτυξης, αφού η προστασία του καταναλωτή συνδέεται άμεσα και έμμεσα με τη λειτουργία του υγιούς ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων, στο πλαίσιο της εσωτερικής και εξωτερικής αγοράς. Οι βιομηχανίες τροφίμων οφείλουν να ενημερώνουν έγκαιρα τον καταναλωτή, με πληρότητα και ειλικρίνεια και να συνεργάζονται με τα αρμόδια όργανα και τα ΜΜΕ για τη δημιουργία συνθηκών που θα εγγυώνται την ασφάλεια της καθημερινής διατροφής.

- Εξασφάλιση μιας διακριτής αναγνωρίσιμης ταυτότητας των ελληνικών τροφίμων στις διεθνείς αγορές. Η Ελλάδα έχει εξασφαλίσει, για αρκετά προϊόντα, πιστοποίηση ΠΟΠ, ΠΓΕ. Θα πρέπει να συνεχιστεί η προσπάθεια και για αρκετά άλλα προϊόντα τα οποία έχουν τα απαραίτητα χαρακτηριστικά. Με έμφαση στην ποιότητα και παράδοση και με τη χρήση καινοτόμων μεθόδων παραγωγής, με σεβασμό στο περιβάλλον, θα εξασφαλιστεί η εμπιστοσύνη των καταναλωτών στα επώνυμα ελληνικά προϊόντα στις διεθνείς αγορές.